

A VILÁGŰRJOGI SZERZŐDÉSEK ÉS AZ ARTEMISZ-MEGÁLLAPODÁS VISZONYA¹

TAKÓ Dalma
egyetemi tanársegéd (SZE DF ÁJK)

1. Bevezetés

A világűrjog egyre időszerűbbé és egyre fontosabbá váló, dinamikusan fejlődő terület nemzetközi szinten és hazánkban is. Utóbbi jól szemlélteti, hogy 2021. augusztusában a magyar Kormány elfogadta Magyarország Űrstratégiáját,² s hazánk immár számos partnerrel kötött bilaterális együttműködési megállapodást a világűrre vonatkozóan.³

A világűrjog területét univerzális szinten öt nagy multilaterális nemzetközi szerződés szabályozza (a továbbiakban: világűrjogi szerződések), melyek időrendi sorrendben a következők:

- Szerződés az államok tevékenységét szabályozó elvekről a világűr kutatása és felhasználása terén, beleértve a Holdat és más égitesteket – 1967 (a továbbiakban: világűrszerződés);
- Egyezmény az űrhajósok mentéséről, az űrhajósok hazaküldéséről és a világűrbe felbocsátott objektumok visszaszolgáltatásáról – 1968 (a továbbiakban: mentési egyezmény);
- Egyezmény az űrobjectumok által okozott károkért való nemzetközi felelősségről – 1972 (a továbbiakban: kárfelelősségi egyezmény);
- Egyezmény a világűrbe felbocsátott objektumok nyilvántartásba vételéről – 1975 (a továbbiakban: lajstromozási egyezmény);

¹ A tanulmány az Innovációs és Technológiai Minisztérium ÚNKP-21-3-II-SZE-31 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.

² BARTÓKI-GÖNCZY Balázs – DARVAS Tamás: A magyar űripar stratégiai irányai 2025-ig. Elérhető itt: <https://arsboni.hu/a-magyar-uripar-strategiai-iranyai-2025-ig/>. Magyarország Űrstratégiája elérhető itt: <https://space.kormany.hu/magyarorszag-urstrategiaja>

³ Magyarország világűrrel kapcsolatos kétoldalú együttműködési megállapodásainak listája elérhető itt: <https://space.kormany.hu/ketoldalul-egyuttmukodesi-megallapodasok>

- Egyezmény az államok tevékenységéről a Holdon és más égitesteken – 1979 (a továbbiakban: Hold-megállapodás).

E megállapodások mellett a világűrjog területén egyre nagyobb számban találhatóak nem kötelező erejű, úgynevezett *soft law* anyagok.⁴ Közülük is kiemelkednek az egyetértési megállapodások,⁵ vagy idegen szóval *memorandum of understanding* (MoU) elnevezésű dokumentumok,⁶ melyek egyes vélemények szerint elsődleges esz-
közt jelenthetnek a világűrjog továbbfejlesztésében.⁷

Ennek okán kiemelt jelentőséggel bír annak vizsgálata, hogy e megállapodások milyen sajátosságokkal rendelkeznek és milyen hatást gyakorolnak, vagy gyakorolhatnak a nemzetközi világűrjogra. Ezeket a kérdéseket a tanulmány az Egyesült Államok vezetésével a közelmúltban létrejött *memorandum of understanding* jellegű dokumen-

⁴ Blutman László a *soft law* fogalmára nézve rögzíti, hogy a kifejezésnek jogi értelemben nincs világosan meghatározható tartalma, ám ennek hiányában is megállapítható, hogy az „[...] legalább két azonosítható, egymástól jól elkülöníthető, de határozottnak aligha mondható jelentéssel rendelkezik. Egyrészt *soft law* nak tekintik azokat a normákat, melyek ugyan nem a nemzetközi jog által elismert jogforrási formában jelennek meg [...], de amelyeknek mégis van valamilyen jogi relevanciájuk. Másrészt *soft law*-nak minősíthetőek sokak szerint egyes normák, melyek a nemzetközi jog által elismert jogforrási formában jelennek meg, de általánosságuknál, homályosságuknál vagy szubjektív jellegük-nél fogva nem kérhetőek számon, vagy nem kényszeríthetőek ki.” BLUTMAN László: Nemzetközi *soft law*: hagyjuk dolgozni Occam borotváját. *Közjogi Szemle*, 2008/1. 28. A *soft law* dokumentumok közé sorolhatóak többek között az egyetértési megállapodások, az ENSZ Közgyűlésének egyes, szokásjogi státuszt el nem érő határozatai, különféle irányelvek, útmutatók, nyilatkozatok, valamint az úgynevezett *gentlemen's agreement* kategóriája is. Robert KOLB: *The Law of Treaties. An Introduction*. Cheltenham – Northampton, Edward Elgar Publishing, 2016. 171. Fabio Tronchetti szerint a *soft law* jellegű dokumentumok az 1980-as, 1990-es években kezdtek el terjedni a világűrjog területén, ugyanis ekkorra nyilvánvalóvá vált, hogy az államok nem tudnak megegyezni új kötelező erejű normák létrehozásában. Fabio TRONCHETTI: *Fundamentals of Space Law and Policy*. New York – Heidelberg – Dordrecht – London, Springer, 2013. 14, 85.

⁵ Anthony Aust szerint e megállapodások fontos eszközök a felek kezében, évente mindenféle témában nagyszámú két- és többoldalú ilyen megállapodás jön létre. Anthony AUST: *Handbook of International Law*. Cambridge, Cambridge University Press, 2010. 51–52.

⁶ Példának okáért hazánk 2019 októbere és 2022 júliusa között 11 egyetértési megállapodást kötött különféle partnerekkel a világűrre vonatkozóan: <https://space.kormany.hu/ketoldal-egyuttmukodesi-megallapodasok>

⁷ Erre vonatkozóan több szerző is rögzíti, hogy a *soft law* dokumentumok alkalmasak a nemzetközi szerződések értelmezésének kifejezésére, sőt akár későbbi szerződések, vagy szokásjog kialakulásának előfutárai is lehetnek. Anel FERREIRA-SNYMAN: Challenges to the Prohibition on Sovereignty in Outer Space. A New Frontier for Space Governance. *Potchefstroom Electronic Law Journal*, vol. 24. (2021) 34–35.; Laura C. BYRD: Soft Law in Space. A Legal Framework for Extraterrestrial Mining. *Emory Law Journal*, vol. 71., no. 4. (2022) 834. Rachel Neef szerint a *soft law* mára egyenesen domináns megoldássá vált a világűrjog területén. Rachel NEEF: Artemis Accords. A New Path Forward for Space Lawmaking? *Adelaide Law Review*, vol. 42., no. 2. (2021) 572–573. Francis Lyall és Paul B. Larsen pedig úgy vélik, hogy a *soft law* eredményesen egészítheti ki a világűrre vonatkozó *hard law* szabályokat, ez pedig a világűrjog hatékonyságához járul hozzá. Francis LYALL – Paul B. LARSEN: *Space Law. A Treatise*. Ashgate, 2009. 51–52. A *soft law* dokumentumok jelentős szerepét az ENSZ Világűrjogi Bizottsága is elismerte. Report of the Committee on the Peaceful Uses of Outer Space, 74 UN GAOR, Supp. No. 20. (A/74/20) 30.

tum, az Artemisz-megállapodás elemzésén keresztül vizsgálja. Ennek keretében a tanulmány először bemutatja a dokumentum létrehozásának körülményeit és formai sajátosságait, majd feltárja azokat a hasonlóságokat és különbségeket, melyek az Artemisz-megállapodás tartalma, valamint a világűrjogi szerződések rendelkezései között felfedezhetőek. Ezt követően annak vizsgálatára kerül sor, hogy a megállapodás milyen hatást gyakorol a fent említett világűrjogi szerződésekre.

1. Az Artemisz-megállapodás létrehozása és formája

Az Artemisz-megállapodás⁸ az Egyesült Államok kezdeményezésére jött létre, a megállapodást 2020. október 13-án, a 71. Nemzetközi Asztronautikai Kongresszuson tartott virtuális ceremónia keretében nyolc állam írta alá: Ausztrália, az Egyesült Államok, az Egyesült Arab Emírátsok, az Egyesült Királyság, Japán, Kanada, Luxembourg és Olaszország⁹ Az aláírókhoz később más államok is csatlakoztak,¹⁰ köztük Bahrein, Brazília, Dél-Korea, Franciaország, Izrael, Kolumbia, Lengyelország, Mexikó, Románia, Szaúd-Arábia, Szingapúr, Ukrajna és Új-Zéland.¹¹

A dokumentumban foglaltak szerint a megállapodás abból a célból jött létre, hogy az egész emberiség érdekében biztonságos, átlátható és fenntartható keretet biztosítson a jelenlegi és jövőbeli űrtevékenységek végzéséhez, valamint elősegítse a világűrrel kapcsolatos nemzetközi együttműködést.¹² Az Artemisz-megállapodás az aláíró államok űrügynökségei által végzett polgári űrtevékenységekre nézve kíván elveket rögzíteni, ideértve a Hold, a Mars, az üstökösök és aszteroidák felszínén és felszíne alatt, valamint a Hold vagy a Mars körüli pályán, a Föld-Hold rendszer Lagrange-pontjaiban és az ezek közötti pályákon végzett tevékenységeket.¹³ E tevékenységek között kiemelt

⁸ A dokumentum hivatalos angol címe: *Artemis Accords. Principles for a Safe, Peaceful, and Prosperous Future* (a továbbiakban: Artemisz-megállapodás). Elérhető itt: <https://www.nasa.gov/specials/artemis-accords/img/Artemis-Accords-signed-13Oct2020.pdf>

⁹ International Cooperation in the Peaceful Uses of Outer Space: Activities of Member States. Note by the Secretariat. Committee on the Peaceful Uses of Outer Space, Scientific and Technical Subcommittee, Fifty-eighth session, Vienna, 19–30 April 2021. (A/AC.105/C.1/2021/CRP.4) 19.

¹⁰ Az aláírók számának bővítésére maga a megállapodás ad lehetőséget, ugyanis záró rendelkezései szerint 2020. október 13. után bármely állam, amely a megállapodás aláírójává kíván válni, jelezheti e szándékát az Egyesült Államok kormányának. Artemisz-megállapodás, záró rendelkezések.

¹¹ Így a megállapodásnak immár 21 aláíró állama van. Az aláírók listája elérhető itt: <https://www.nasa.gov/specials/artemis-accords/index.html> Érdekességként megemlíthető, hogy a brit koronafüggőségnek minősülő Man-sziget is kinyilvánította a megállapodás alkalmazhatóságát magára nézve: <https://www.gov.im/news/2021/jul/27/artemis-accords-to-be-extended-to-the-isle-of-man/>

¹² Artemisz-megállapodás, Preambulum és 1. szakasz.

¹³ Uo. 1. szakasz.

szeressel bír a NASA Artemisz Programja,¹⁴ melyet a megállapodás több helyen külön kiemelve említ.¹⁵

Ahogy a bevezetésben rögzítésre került, a megállapodás formáját tekintve kötelező erővel nem rendelkező, úgynevezett *soft law* dokumentum, nevezetesen egyetértési megállapodás, vagy idegen szóval *memorandum of understanding (MoU)*.¹⁶ E dokumentumok fogalma mindeddig nem került meghatározásra,¹⁷ azonban annyi bizonyos, hogy létrehozásukra államok között, valamint államok és nemzetközi szervezetek között is sor kerülhet.¹⁸ Érdemes megjegyezni, hogy a *memorandum of understanding* elnevezés nem csupán *soft law*, hanem *hard law* jellegű dokumentumra, nemzetközi szerződésre is utalhat. Annak eldöntésében, hogy egy adott dokumentum melyik kategóriába tartozik, a felek szándéka az irányadó, mely elsősorban a dokumentum tartalmából, valamint a létrehozásának körülményeiből deríthető fel.¹⁹ Előbbit tekintve a kötelező erő léteire utalhatnak például bizonyos kifejezések, ideértve többek között az alávetés, a jog, vagy a kötelezettség szavakat.²⁰ Nem kötelező erejű, *soft law* jellegű dokumentumok esetén a felek többnyire mellőzik e kifejezéseket, vagy helyettük például a törekvés, igyekvés, szándékozás szavakat használják.²¹ Ahogy azt Szalai Anikó is rögzíti, a *MoU-jellegű megállapodások* „a szerződő felek és az elnevezés alapján első ránézésre gyakran nemzetközi szerződésnek tűnhetnek, azonban a használt szavak és kifejezések általában rávilágítanak arra, hogy az államok ügyeik gyors elintézésére, politikai szándékuk kifejezésére, rugalmasan változtatható megegyezés céljából alkotják és nem azért, hogy nemzetközi szerződést hozzanak létre.”²²

¹⁴ Az Artemisz egy többszintű program, melynek egyik kiemelkedő célja, hogy a NASA 2024-ben az első nőt és a következő férfit eljuttassa a Holdra és ott tartós jelenlétet alakítson ki. Az így szerzett tapasztalatokat a szervezet később a Marsra vezetett expedíciókhoz kívánja felhasználni. Lucas MALLOWAN – Lucien RAPP – Maria TOPKA: Reinventing Treaty Compliant „Safety Zones” in the Context of Space Sustainability. *Journal of Space Safety Engineering*, vol. 8., no. 2. (2021) 156.

¹⁵ A Program említésre kerül a megállapodás preambulumban, valamint első szakaszában is. Mindkét rész rögzíti, hogy a felek a megállapodással a világűr jövőbeli felfedezését és használatát kívánják támogatni, különös tekintettel az Artemisz Programra. Artemisz-megállapodás, preambulumban és 1. szakasz.

¹⁶ Draft Report, Committee on the Peaceful Uses of Outer Space, 31 May–11 June 2021. (A/AC.105/C.2/L.314/Add.3) 3.

¹⁷ Francis Lyall és Paul B. Larsen szerint a *MoU* elnevezés olyan dokumentumra utal, mely több, mint egy *gentlemen's agreement*, de kevesebb, mint egy szerződés. LYALL–LARSEN i. m. 37.

¹⁸ Utóbbira példaként említhető a Magyarország és a NATO között létrejött számos egyetértési nyilatkozat vagy a pénzügyi szektorban hozott ilyen jellegű megállapodások. SZALAI Anikó: Nemzetközi szerződések. In: JAKAB András – FEKETE Balázs (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia* (Nemzetközi jog rovat, rovat szerkesztő: SULYOK Gábor) 2018. [18].

Elérhető: <http://ijoten.hu/szocikk/nemzetkozi-szerzodesek>

¹⁹ AUST i. m. 52.

²⁰ Egy adott dokumentumban szereplő ilyen kifejezések arra utalnak, hogy a felek kötelező erejű megállapodást, nemzetközi szerződést kívántak létrehozni. KOLB i. m. 19. Ebben az esetben a dokumentumhoz a nemzetközi szerződésekhez kapcsolódó joghatások kötődnek. AUST i. m. 54, 398.

²¹ Ebben az esetben valószínűsíthető, hogy a felek nem kívántak kötelező erőt társítani a dokumentumhoz, pusztán *soft law* megállapodást kívántak létrehozni. Jan KLABBERS: *International Law*. Cambridge, Cambridge University Press, 2013. 45.

²² SZALAI i. m. [16]

A fentiek alapján érdemes szemügyre venni az Artemisz-megállapodást, mely első ránézésre akár nemzetközi szerződésnek is tekinthető lenne. Ugyanakkor több tényező is arra utal, hogy a dokumentumot a felek nem kötelező erejű megállapodásként kívánták létrehozni. Erre enged következtetni a preambulumban foglalt szövegezés, mely szerint a dokumentum politikai megegyezést kíván létrehozni a felek között.²³ Ezt megerősíti az első szakasz is, mely rögzíti, hogy a megállapodás pusztán a benne foglalt elvek iránti politikai elkötelezettséget tükröz a felek részéről.²⁴ A *soft law* jellegét támasztja alá továbbá az a körülmény is, hogy a dokumentum formailag nem a nemzetközi szerződéseket jellemző cikkekre, hanem úgynevezett *section*-ökre, azaz szakaszokra tagolódik, valamint, hogy a dokumentum több esetben a *principles*, azaz elvek kifejezést alkalmazza a benne foglaltakra.²⁵

Az Artemisz-megállapodás jellege kapcsán szintén fontos tényező, hogy a felek nem kívánták beiktatni a dokumentumot az ENSZ Titkárságának nemzetközi szerződéseket tartalmazó *United Nations Treaty Collection* nevű gyűjteményébe.²⁶ A dokumentum záró rendelkezései között kifejezetten rögzíti, hogy az Egyesült Államok kormánya megőrzi e megállapodás eredeti szövegét, és annak egy példányát továbbítja az Egyesült Nemzetek főtitkárnak, a dokumentum azonban az Egyesült Nemzetek Alapokmányának 102. cikke alapján nem kerül nyilvántartásba vételre.²⁷ Végeterül érdemes kitérni a megállapodás záró rendelkezéseiben foglalt azon részre, mely szerint az aláíró felek vállalják, hogy rendszeres időközönként konzultálnak a megállapodásban foglalt elvek alkalmazásáról, valamint a jövőbeli együttműködés lehetséges területeiről.²⁸

A fentiek mind arra engednek következtetni, hogy a felek valóban egy nem kötelező erejű, *soft law* jellegű dokumentumot, egyetértési megállapodást kívántak létrehozni, mely a későbbi igények alapján könnyedén felülvizsgálható és szükség esetén módosítható.

2. Az Artemisz-megállapodás tartalmának és a világyűjti szerződések rendelkezéseinek összehasonlítása

Az Artemisz-megállapodás sajátosságainak ismeretében a következő lépést annak megválaszolása jelenti, hogy a megállapodás milyen viszonyban áll a bevezetésben említett multilaterális világyűjti szerződésekkel, s azokra milyen hatást gyakorol, illetve gyakorolhat a jövőben. Ennek feltárásához elengedhetetlen a megállapodás és a

²³ Artemisz-megállapodás, preambulumban.

²⁴ Uo. 1. szakasz.

²⁵ A dokumentum címében, preambulumban, első és második szakaszában, valamint záró rendelkezéseiben is olvasható a *principles* kifejezés. Uo.

²⁶ Az ENSZ Alapokmánya értelmében az „Alapokmány hatálybalépése után kötött minden nemzetközi szerződést [...] a Titkárságnál a lehető leghamarabb be kell iktatni [...]” Az Egyesült Nemzetek Szervezetének Alapokmánya, 102. cikk. Kihirdette az 1956. évi I. törvény. Ahogy azonban azt Szalai Anikó is rögzíti, a *MoU-jellegű* megállapodásokat „nem kell regisztrálni az ENSZ Szerződések Gyűjteményében, sőt a belső jogban kihirdetés vagy közzététel sem szükséges.” SZALAI i. m. [17].

²⁷ Artemisz-megállapodás, 13. szakasz.

²⁸ Uo. 13. szakasz.

világűrjogi szerződések tartalmának összehasonlítása. Az összevetésre kerülő rendelkezések címszavak szerinti csoportosítását az alábbi táblázat tartalmazza.²⁹

	Artemisz-megállapodás	Világűr-szerződés	Mentési egyezmény	Kárfelelősségi egyezmény	Lajstromozási egyezmény	Hold-megállapodás
Békés célú felhasználás	Preambulum és 3. szakasz	Preambulum és IV. cikk	Preambulum	Preambulum	Preambulum	3. cikk
Átláthatóság és adatok megosztása	4. és 8. szakasz	XI. cikk	–	–	–	–
Vészhelyzeti segítségnyújtás	6. szakasz	V. cikk	1. és 2. cikk	XXI. cikk	–	10. cikk
Lajstromozás	7. szakasz	–	–	–	Preambulum, II. és III. cikk	–
A világűr erőforrásainak kiaknázása	10. szakasz	II. cikk	–	–	–	6. és 11. cikk
Kellő figyelembe-vétel és káros befolyásolás elkerülése	11. szakasz	IX. cikk	–	–	–	2. cikk

Forrás: A szerző saját szerkesztése a világűrjogi szerződések és az Artemisz-megállapodás alapján.

2.1. Békés célú felhasználás

A táblázatban foglaltak kifejtését a világűr békés célú felhasználásának princípiumával érdemes kezdeni, mely elv valamennyi világűrjogi szerződésben megjelenik. A világűr-szerződés preambuluma például elismeri az egész emberiség közös érdekét a világűr kutatására és békés célokra történő felhasználására nézve, valamint rögzíti, hogy ennek érdekében tudományos és jogi vonatkozásban is széles körű nemzetközi

²⁹ A táblázatban foglalt címszavak az Artemisz-megállapodás szakaszaihoz igazodnak, azonban fontos megjegyezni, hogy a táblázat nem fedi le a megállapodás teljes tartalmát, annak pusztán azon részeit tartalmazza, melyek a világűrjogi szerződések közül egyvel vagy többel átfedésben állnak. Példának okáért az Artemisz-megállapodás átjárhatóságról szóló 5. szakasza, valamint az űrszemétről szóló 12. szakasza nem vehető össze a világűrjogi szerződésekkel, mivel azok ilyen jellegű rendelkezéseket nem tartalmaznak. Az űrszemétre nézve fontos megjegyezni, hogy az ENSZ Világűrjogi Bizottsága e kérdésről külön irányelveket dolgozott ki, azonban ezek feltárása nem képezi a tanulmány tárgyát. Space Debris Mitigation Guidelines of the Committee on the Peaceful Uses of Outer Space. Report of the Committee on the Peaceful Uses of Outer Space, 62 UN GAOR, Supp. No. 20. (A/62/20).

együttműködést kíván lehetővé tenni.³⁰ Ezen felül az egyezmény 4. cikke rögzíti, hogy „A Holdat és más égitesteket a Szerződésben részes összes államok kizárólag békés célokra használhatják.”³¹ A világűrszerződéshez hasonlóan a mentési egyezmény is elő kívánja mozdítani a világűr békés célú kutatásában és felhasználásában való nemzetközi együttműködést,³² a kárfelelősségi és a lajstromozási egyezmény pedig szintén elismerik, hogy „[...] a világűr békés célú kutatásának és felhasználásának elősegítése az egész emberiség közös érdeke.”³³ A Hold-megállapodás ehhez kapcsolódóan 3. cikkében fejt ki, hogy a Holdat a szerződő felek csak békés célokra használhatják.³⁴ Az Artemisz-megállapodás preambuluma e tekintetben rögzíti, hogy a felek egymás között és az egész emberiségre kiterjedően is közös érdeknek tekintik a világűr kutatását és békés célokra történő felhasználását, valamint a világűr örökségének védelmét.³⁵ A megállapodás 3. szakasza szerint a felek ezen felül megerősítik, hogy a megállapodás szerinti tevékenységeiknek kizárólag békés célokat kell szolgálniuk, és összhangban kell lenniük a vonatkozó nemzetközi joggal.³⁶

Látható, hogy a békés célú felhasználásra nézve az Artemisz-megállapodás a világűrjogi szerződésekkel összhangban lévő elveket rögzít. Fontos megemlíteni ugyanakkor, hogy a megállapodásban újdonságként jelenik meg a világűr örökségének megőrzése és védelme, mely a világűrjogi szerződésekben nem került rögzítésre. A békés célú felhasználás tekintetében az Artemisz-megállapodás tehát egyrészt megerősíti világűrjogi szerződésekben foglaltakat, másrészt pedig azokat ki is egészíti a világűr örökségének megőrzésével és védelmével.

2.2. Átláthatóság és adatok megosztása

Az űrtevékenységek átláthatóságának, valamint az adatok megosztásának kérdéskörét a világűrjogi szerződések közül pusztán a világűrszerződés szabályozza, melynek XI. cikke szerint „[...] a Szerződésben részes azon államok [...] megegyeznek abban, hogy az Egyesült Nemzetek főtitkárát, valamint a közvéleményt és a nemzetközi tudományos közösséget a gyakorlatilag lehetséges legteljesebb mértékben tájékoztatják az ilyen tevékenység természetéről, lefolytatásáról, helyéről és eredményeiről.”³⁷ Az Artemisz-megállapodás 4. szakasza e tekintetben annyit rögzít, hogy az aláíró felek nemzeti űrpolitikáikat és űrkutatási terveiket illetően az átláthatóság biztosítására és az információk széleskörű terjesztésére törekednek, melynek érdekében az űrtevé-

³⁰ Világűrszerződés, preambulom. Kihirdette az 1967. évi 41. törvényerejű rendelet.

³¹ Uo. IV. cikk.

³² Mentési egyezmény, preambulom. Kihirdette az 1969. évi 22. törvényerejű rendelet.

³³ Kárfelelősségi egyezmény, preambulom. Kihirdette az 1973. évi 3. törvényerejű rendelet. Lajstromozási egyezmény, preambulom. Kihirdette az 1978. évi 7. törvényerejű rendelet.

³⁴ Hold-megállapodás 3. cikk. NAGY Boldizsár – JENEY Petra (szerk.): *Nemzetközi jogi olvasókönyv. Dokumentumok és szemelvények*. Budapest, Osiris Kiadó, 2002. 367.

³⁵ A szerző saját fordítása az Artemisz-megállapodás preambuluma alapján.

³⁶ A szerző saját fordítása az Artemisz-megállapodás 3. szakasza alapján.

³⁷ Világűrszerződés, XI. cikk.

kenységeikből származó adatokat és információkat jóhiszeműségi alapon, valamint a világűrszerződés XI. cikkének megfelelően meg kívánják osztani a nemzetközi tudományos közösséggel és a közvéleménnyel.³⁸ A megállapodás ugyanakkor egy kifejezett kivételt is említ az átláthatóság alól, ugyanis rögzíti, hogy a tudományos adatok nyilvánossággal történő megosztása nem vonatkozik a magánszektor műveleteire, kivéve, ha ezeket a szerződés egyik aláírója megbízásából hajtják végre.³⁹

Utóbbi kivétel rögzítése valójában nem jelent eltérést a világűrszerződés releváns rendelkezésétől, ugyanis utóbbi hatálya szintén pusztán államokra terjed ki. Ennélfogva megállapítható, hogy az Artemisz-megállapodás az átláthatóság és az adatok megosztásának kérdésköre kapcsán is összhangban van a világűrszerződéssel.

2.3. Vészhelyzeti segítségnyújtás

A vészhelyzeti segítségnyújtás kérdése a lajstromozási egyezményt leszámítva valamennyi világűrjogi szerződésben említésre kerül. A világűrszerződés V. cikke szerint „A Szerződésben részes államok az űrhajósokat az emberiségnek a világűrbe küldött követekinek tekintik és nekik baleset vagy veszély esetén, illetve más részes állam területén vagy nyílt tengeren történő kényszerleszállás során minden lehető segítséget megadnak [...]”.⁴⁰ A mentési egyezmény 1. cikke értelmében az a Szerződő Fél, amely arról értesül, vagy azt észleli, hogy egy űrhajó személyzete balesetet szenvedett vagy veszélyes helyzetben van, illetve szándékán kívül vagy kényszerből leszállást hajtott végre, köteles azonnal értesíteni az Egyesült Nemzetek Főtitkárát, valamint a felbocsátó szervet vagy azonnal nyilvános bejelentést tenni.⁴¹ Ezen felül minden szerződő félnek azonnal meg kell tennie minden tőle telhetőt „[...] a személyzet megmentésére és minden szükséges segítség megadására.”⁴² A kárfelelősségi egyezmény szerint, „Ha az űrobjektum által okozott kár nagymértékben veszélyeztet emberi életeteket, vagy súlyosan zavarja a lakosság életfeltételeit, illetőleg létfontosságú központok működését, a részes Államok és különösen a felbocsátó állam megvizsgálják annak lehetőségét, hogy megfelelő és gyors segítséget nyújtsanak a kárt szenvedett államnak, ha ezt kéri.”⁴³ A Hold-megállapodás szerint pedig a részes államoknak menedéket kell nyújtaniuk állomásaikon, létesítményeiken, járműveiken és más berendezéseiken a Holdon veszélybe jutott személyek számára.⁴⁴ Mindezzel összhangban az Artemisz-megállapodásban az aláíró felek elismerték a mentési egyezményből eredő kötelezettségeiket és vállalták, hogy minden észszerű erőfeszítést megtesznek annak érdekében, hogy a világűrben tartózkodó, bajba jutott személyeknek a szükséges segítséget nyújtsák.⁴⁵

³⁸ A szerző saját fordítása az Artemisz-megállapodás 4. szakasza alapján.

³⁹ A szerző saját fordítása az Artemisz-megállapodás 8. szakasza alapján.

⁴⁰ Világűrszerződés, V. cikk.

⁴¹ Mentési egyezmény, 1. cikk.

⁴² Uo. 2. cikk.

⁴³ Kárfelelősségi egyezmény, XXI. cikk.

⁴⁴ Hold-megállapodás 10. cikk. NAGY–JENEY i. m. 369.

⁴⁵ A szerző saját fordítása az Artemisz-megállapodás 6. szakasza alapján.

Ezzel az Artemisz-megállapodás a vészhelyzeti segítségnyújtás kérdésköre kapcsán is pusztán megerősíti a világűrjogi szerződésekben foglaltakat.

2.4. Lajstromozás

A lajstromozás kérdését a világűrjogi szerződések közül pusztán a lajstromozási egyezmény szabályozza,⁴⁶ mely szerint az Egyesült Nemzetek Szervezetének,⁴⁷ valamint a szerződő feleknek egyaránt nyilvántartást kell vezetniük a világűrbe felbocsátott űrobjektumokról.⁴⁸ Az egyezmény értelmében „Amikor valamely űrobjektumot föld körüli vagy azon túlhaladó pályára bocsátanak fel, a felbocsátó állam az űrobjektumot bejegyzi az általa e célból kötelezően vezetett megfelelő nyilvántartókönyvbe.”⁴⁹ „Az Egyesült Nemzetek Szervezetének Főtitkára gondoskodik [...] nyilvántartókönyv vezetéséről [...]”⁵⁰ Az említett kötelezettségekkel összhangban az Artemisz-megállapodásban az aláíró felek vállalták, hogy a lajstromozási egyezménynek megfelelően meghatározzák, hogy melyiküknek kell nyilvántartásba vennie az egyes űrobjektumokat. A lajstromozási egyezményben nem részes felet érintő tevékenységek esetében pedig vállalták, hogy a lajstromozás megfelelő módjának meghatározása érdekében az érintett féllel együttműködnek.⁵¹

Mindezek alapján az Artemisz-megállapodás a lajstromozás kérdését tekintve is összhangot mutat a világűrjogi szerződésekkel, nevezetesen a lajstromozási egyezményel.

2.5. A világűr erőforrásainak kiaknázása

A világűr erőforrásainak kiaknázása kapcsán érdemes a világűrszerződés II. cikkéből kiindulni, melynek értelmében „A világűrt, beleértve a Holdat és más égitesteket, sem a szuverenitás igényével, sem használat vagy foglalás útján, sem bármilyen más módon egyetlen nemzet sem sajátíthatja ki.”⁵² A Hold-megállapodás 11. cikke ezen felül rögzíti, hogy a Hold és annak természeti erőforrásai az emberiség közös örökségét képezik.⁵³ E cikk értelmében

⁴⁶ Ezen felül azonban érdemes megemlíteni az ENSZ Közgyűlés 1721 B (XVI) számú, valamint 1962 (XVIII) számú határozatát, melyek elsőként rendezték a lajstromozás kérdéskörét. Bernhard SCHMIDT-TEDD – Alexander SOUCEK: *Registration of Space Objects*. Oxford Research Encyclopedia, Planetary Science, 2020. 1–2. Elérhető itt: <https://oxfordre.com/planetaryscience/view/10.1093/acrefore/9780190647926.001.0001/acrefore-9780190647926-e-95>

⁴⁷ Az Egyesült Nemzetek Szervezetének lajstromozási rendszeréről bővebb információk érhetőek el itt: <https://www.unoosa.org/oosa/en/spaceobjectregister/index.html>

⁴⁸ Lajstromozási egyezmény, preambulum.

⁴⁹ Uo. II. cikk

⁵⁰ Uo. III. cikk.

⁵¹ A szerző saját fordítása az Artemisz-megállapodás 7. szakasza alapján.

⁵² Világűrszerződés, II. cikk.

⁵³ Hold-megállapodás 11. cikk. NAGY–JENEY i. m. 370. Különösen fontos megjegyezni, hogy a Hold-megállapodás Holdra vonatkozó rendelkezései a Földet leszámítva a Naprendszer valamennyi égitestére is

„A Hold nem tárgy nemzetiségűnek sem a szuverenitás igényével, sem használat vagy foglалás útján, sem bármilyen más módon. Sem a Hold felszíne, sem altalaja, sem annak része vagy az ott található természeti erőforrások nem válhatnak valamely állam, nemzetközi kormányközi vagy nem kormányközi szervezet, állami szervezet vagy nem állami intézmény, illetve természetes személy tulajdonává. Személyzetnek, űrjárműveknek, felszereléseknek, berendezéseknek, állomásoknak és létesítményeknek, ideértve a felszínhez vagy az altalajhoz rögzített szerkezeteket, a Hold felszínén vagy annak felszíne alatt történő elhelyezése nem létesít tulajdonjogot a Hold felszínére, altalajára vagy annak bármely területére nézve.”⁵⁴

Mindazonáltal azt is fontos rögzíteni, hogy a Hold-megállapodás nem tiltja a természeti erőforrások kiaknázását. Sőt, az egyezmény 6. cikke kifejezetten lehetővé teszi, hogy tudományos kutatás céljából a részes államok összegyűjtsék, elszállítsák a Hold ásványi és más anyagaiból származó mintákat, valamint azokkal rendelkezzenek és tudományos célokra felhasználják.⁵⁵ Az egyezmény a kiaknázás kapcsán ugyanakkor bizonyos követelményeket is rögzít, ideértve az erőforrásokkal való észszerű gazdálkodást, az erőforrások felhasználási lehetőségeinek kiszélesítését, az erőforrásokból származó előnyökben a részes államok méltányos részesítését, valamint a Holdról begyűjtött minták hozzáférhetővé tételét más érdekelt részes államok és a nemzetközi tudományos közösség számára. E követelmények megvalósítására a részes államoknak egy nemzetközi rezsimet kell létrehozniuk.⁵⁶

A fentiekhez képest az Artemisz-megállapodás 10. szakasza hangsúlyozza, hogy a világűr erőforrásainak hasznosítása az emberiség javát szolgálja. A szakasz szerint a világűr erőforrásainak kitermelését és hasznosítását – beleértve a Hold, a Mars, az üstökösök vagy az aszteroidák felszínéről vagy felszín alatti részéből történő bármilyen kitermelést – a világűrszerződésnek megfelelően, valamint biztonságos és fenntartható módon kell végrehajtani. A megállapodás ezen felül kiemeli, hogy a világűr erőforrásainak kitermelése önmagában nem minősül a világűrszerződés II. cikke szerinti nemzeti kisajátításnak.⁵⁷

---

vonatkoznak, kivéve, ha ezen égitestek bármelyikére nézve speciális jogi normák lépnek hatályba. A megállapodás alkalmazásában a Holdra való hivatkozás továbbá magában foglalja a Hold körül lévő pályákat is. Hold-megállapodás 1. cikk. NAGY–JENEY i. m. 366–367.

⁵⁴ Hold-megállapodás 11. cikk. NAGY–JENEY i. m. 370.

⁵⁵ Hold-megállapodás 6. cikk. NAGY–JENEY i. m. 368.

⁵⁶ Hold-megállapodás 6. és 11. cikk. NAGY–JENEY i. m. 368., 370. Egyes szerzők szerint e nemzetközi rezsim a Nemzetközi Tengerfenék Hatóság tevékenységéhez lenne hasonlatos, mely testület biztosítja, hogy a nyílt tengeri területek alatti tengerfenék – mely az emberiség közös örökségének minősülő, állami szuverenitás alá nem vonható terület – erőforrásai az emberiség egészének hasznára és a hasznok méltányos megosztásával kerüljenek kiaknázásra. A nézetet valló szerzők úgy vélik, hogy a nemzetközi tengerjogban kialakított rendszer analógia útján a világűrjogra nézve is alkalmazható lenne. CSATLÓS Erzsébet – MIHÁLKA György: Sic itur ad astra. A világűr jogi státusza. In: *Űrtan Évkönyv 2013*. Budapest, Magyar Asztronautikai Társaság, 2013. 43–44., 48., 52–53.

⁵⁷ A szerző saját fordítása az Artemisz-megállapodás 10. szakasza alapján.

A világűr erőforrásainak kiaknázása kapcsán az Artemisz-megállapodás jelentős kérdéseket vet fel, melyek részletes elemzésére a következő fejezetben kerül sor.

2.6. Kellő figyelembevétel és káros befolyásolás elkerülése

A kellő figyelembevétel és káros befolyásolás kérdése kapcsán a világűrszerződés IX. cikke szerint a Szerződésben részes államok

„minden tevékenységüket a világűrben, így a Holdon és más égitesteken a Szerződésben részes összes többi állam megfelelő érdekeinek kellő figyelembevételével folytatják. A Szerződésben részes államok a világűr, így a Hold és más égitestek tanulmányozását és kutatását úgy végzik, hogy elkerüljék azok káros szennyeződését, valamint a földi környezetnek Földön kívüli anyag beviteléből eredő ártalmas megváltoztatását, és ebből a célból szükség esetén megfelelő intézkedéseket hoznak.”⁵⁸

A Hold-megállapodás 2. cikke szintén rögzíti, hogy a Holdon folyó minden tevékenységet az összes többi részes állam megfelelő érdekeinek kellő figyelembevételével kell folytatni.⁵⁹

Az Artemisz-megállapodásban a felek egyrészt megerősítették a kellő figyelembevétel és káros befolyásolás elkerülésének követelményét, továbbá rögzítették, hogy igyekeznek tartózkodni minden olyan szándékos cselekménytől, amely káros befolyásolást okozhat egymás világűrrrel kapcsolatos tevékenységében. A megállapodás ezen felül tartalmazza, hogy a felek az űrben végzett tevékenységük helyére és jellegére vonatkozó minden szükséges információval ellátják egymást, ha valamely félnek oka van feltételezni, hogy a másik fél tevékenységei káros befolyásolást okozhatnak vagy biztonsági kockázatot jelenthetnek. A káros befolyásolás elkerülésére a megállapodás egy előzetes megoldást is bevezet, nevezetesen lehetőséget nyújt a feleknek arra, hogy úgynevezett biztonsági zónákat létesítsenek. A megállapodás értelmében biztonsági zónának azt a területet kell jelentenie, amelyen belül egy adott tevékenység megvalósítása vagy egy rendellenes esemény észszerűen káros befolyásolást okozhat. A biztonsági zónákra nézve a megállapodás számos elvet rögzít, ideértve többek között a zónák létrehozásának és koordinálásának módját, valamint a többi aláíró fél értesítését.⁶⁰

A kellő figyelembevétel és káros befolyásolás elkerülése, s ezen belül mindenekelőtt a biztonsági zónák témaköre szintén jelentős kérdéseket vet fel, melyek elemzésére a kiaknázás kérdéskörével együtt a következő fejezetben kerül sor.

⁵⁸ Világűrszerződés, IX. cikk.

⁵⁹ Hold-megállapodás 2. cikk. NAGY–JENEY i. m. 367.

⁶⁰ A szerző saját fordítása az Artemisz-megállapodás 11. szakasza alapján.

3. Az Artemisz-megállapodás világűrjogi szerződésekre gyakorolt hatása

Az előző fejezetben foglaltak alapján látható, hogy az Artemisz-megállapodásban foglalt elvek egy része – részben azonos, részben eltérő megfogalmazással – lényegében megismétli a világűrjogi szerződések bizonyos rendelkezéseit.⁶¹ Ez történik a megállapodás azon részei esetében, melyek a világűr békés célú felhasználását, az átláthatóság biztosítását és az adatok megosztását, a vészhelyzeti segítségnyújtási kötelezettség rögzítését, valamint a lajstromozás követelményét tartalmazzák. Ezen elvek esetében a megállapodás pusztán megerősítő hatást gyakorol a világűrjogi szerződésekre, mely nem vet fel további kérdéseket. Nem ilyen egyértelmű azonban a helyzet az utolsó két kérdéskör, nevezetesen a világűr erőforrásainak kiaknázása, valamint a kellő figyelembevétel és káros befolyásolás elkerülése esetében, mely témakörök alaposabb vizsgálatot igényelnek.

3.1. A világűrjogi szerződések sajátos értelmezése

Elsőként érdemes megvizsgálni az erőforrások kiaknázásának, azaz az Artemisz-megállapodás 10. szakaszának kérdését. E tekintetben nem elsősorban az erőforrások kitermelése, hanem azok kereskedelmi célú használata, hasznosítása, azaz a rajtuk történő tulajdonszerzés és tulajdonosi jogok gyakorlása vet fel jelentős kérdéseket.⁶² Az Artemisz-megállapodás szövege ugyan a benne foglaltak jogszerűségének alátámasztására törekszik,⁶³ azonban számos szerző véleménye szerint a dokumentum 10. szakasza nem egyeztethető össze a világűrszerződés II. cikkével.⁶⁴ Ugyanakkor fontos megjegyezni, hogy olyan szerzők is akadnak, akik egyértelműen jogszerűnek tekintik a világűr erőforrásainak Artemisz-megállapodás szerinti kitermelését, valamint a már kitermelt erőforrások hasznosítását.⁶⁵ A bemutatott ellentétes vélemények hátterében az áll, hogy az egyes szerzők más-más módon értelmezik a világűrszerződés szóban forgó cikkét.⁶⁶ Vannak, akik szerint a világűrszerződés II. cikke minden jellegű kisajátítást tilt, így a tulajdonszerzés és a szuverenitás kiterjesztésének tilalma kiterjed ma-

⁶¹ E tekintetben a megállapodás tartalma összhangban van a preambulumban foglalt célitűzéssel, mely szerint a dokumentum a világűrszerződés, a mentési egyezmény, a kárfelelősségi egyezmény, valamint a lajstromozási egyezmény rendelkezéseit kívánja megerősíteni. Artemisz-megállapodás, preambulumban.

⁶² Paul B. LARSEN: Is There a Legal Path to Commercial Mining on the Moon? *University of Pittsburgh Law Review*, vol. 83., no. 1. (2021) 42–43.

⁶³ A 10. szakasz például rögzíti, hogy a világűr erőforrásainak kitermelése önmagában nem minősül a világűrszerződés II. cikke szerinti nemzeti kisajátításnak, valamint, hogy a megállapodásban említett tevékenységeknek a világűrszerződéssel összhangban, az egész emberiség javára kell megvalósulniuk. A szerző saját fordítása az Artemisz-megállapodás preambuluma és 10. szakasza alapján.

⁶⁴ Sa'ïd MOSTESHAR: Artemis. The Discordant Accords. *Journal of Space Law*, vol. 44., no. 2. (2020) 601–602.

⁶⁵ John S. GOEHRING: Why Isn't Outer Space a Global Commons? *Journal of National Security Law and Policy*, vol. 11., no. 3. (2021) 582.

⁶⁶ Egyesek szerint nem egyértelmű például, hogy mit takar pontosan a *national appropriation* kifejezés. MALLOWAN – RAPP – TOPKA i. m. 157.

gukra az égitestekre, valamint azok erőforrásaira is.⁶⁷ Egy másik lehetséges értelmezés szerint azonban a tilalom nem vonatkozik az égitestek, vagy például az aszteroidák belső anyagára, a bennük és rajtuk található nyersanyagokra,⁶⁸ így ezek tekintetében sem a tulajdonszerzés, sem a hasznosítás és értékesítés nem tekinthető kizártnak.⁶⁹

A biztonsági zónák kérdésköre kapcsán szintén ellentétes vélemények állnak szemben egymással. Az Artemisz-megállapodás szövege a zónák jogszerűségét azzal kívánja alátámasztani, hogy azok létrehozását a világűrszerződés IX. cikkében foglalt kellő figyelembevétel, valamint káros befolyásolás elkerülése követelményének teljesítése érdekében hozott intézkedésnek minősíti.⁷⁰ Ezzel összhangban számos szerző érvel a biztonsági zónák jogszerűsége mellett.⁷¹ Van, aki például felveti, hogy a Nemzetközi Űrállomás körül is található egy úgynevezett *keep-out* zóna, melyben speciális magatartási szabályok érvényesülnek.⁷² Más szerzők a tengerjogban létező biztonsági övezetek jogszerűségével érvelnek,⁷³ melyek létrehozására az ENSZ 1982. évi Montego Bay-i Tengerjogi Egyezménye nyújt lehetőséget.⁷⁴ Ennek értelmében a kizárólagos gazdasági övezetben a parti állam, ha szükségesnek tartja, a mesterséges szigetek, berendezések és létesítmények körül biztonsági övezeteket létesíthet, melyekben „mind a hajózás, mind a mesterséges szigetek, berendezések és létesítmények biztonsága érdekében megfelelő intézkedéseket foganatosíthat.”⁷⁵ Akad továbbá olyan szerző, aki a légvédelmi azonosítási zónák analógiájára hivatkozva tekinti jogszerűnek a világűrbeli biztonsági zónákat, rögzítve, hogy előbbi létrehozása sem jelenti az állami szuverenitás légtérre történő kiterjesztését.⁷⁶ Mindezekon felül e nézet keretében számos szerző említi a világűr erőforrásaival foglalkozó hágai nemzetközi munkacsoport által 2019 novemberében elfogadott, úgynevezett *Hague Building Blocks* dokumentumot.⁷⁷ A dokumentum értelmében ugyanis a világűr erőforrásaival kapcsolatos tevékenysé-

⁶⁷ Abigail D. PERSHING: Interpreting the Outer Space Treaty's Non-Appropriation Principle. Customary International Law from 1967 to Today. *Yale Journal of International Law*, vol. 44., no. 1. (2019) 151.

⁶⁸ Ezen értelmezés szerint az égitest, mint terület jogi értelemben elhatárolandó a benne és rajta található erőforrásoktól. PUNCSZAN Ádám Tamás: A kereskedelmi célú kitermelés tulajdonjogi kérdése a világűrjogban. In: *Űrtan Évkönyv 2020*. Budapest, Magyar Asztronautikai Társaság, 2020. 40.

⁶⁹ Bin CHENG: The 1967 Space Treaty. In: Bin CHENG: *Studies in International Space Law*. Oxford, Clarendon Press, 1997. 273.

⁷⁰ MALLOWAN – RAPP – TOPKA i. m. 156, 167.

⁷¹ Gershon HASIN: Developing a Global Order for Space Resources. A Regime Evolution Approach. *Georgetown Journal of International Law*, vol. 52., no. 1. (2020) 153.

⁷² Nino ROSSO: *The Legal Limitations of Safety Zones in Outer Space*. Elérhető itt: <https://medium.com/@NinoRosso/the-legal-limitations-of-safety-zones-in-outer-space-9faf949457be>

⁷³ MALLOWAN – RAPP – TOPKA i. m. 160.

⁷⁴ Ted Adam NEWSOME: *The Legality of Safety and Security Zones in Outer Space. A Look to Other Domains and Past Proposals*. Montreal, Quebec, Institute of Air and Space Law, 2016. 43–44.

⁷⁵ 1982. évi Montego Bay-i tengerjogi egyezmény, 60. cikk (4) bek.

⁷⁶ NEWSOME i. m. 44–48.

⁷⁷ A dokumentum hivatalos címe *Building Blocks for the Development of an International Framework on Space Resource Activities*. A dokumentum elfogadásáról bővebb információ érhető el itt: <https://www.universiteitleiden.nl/en/law/institute-of-public-law/institute-of-air-space-law/the-hague-space-resources-governance-working-group>

gért felelős államoknak és nemzetközi szervezeteknek lehetőséget kell kapniuk arra, hogy biztonsági zónát vagy más területalapú biztonsági intézkedést hozzanak létre egy ürtevékenységre kijelölt terület körül a káros befolyásolás elkerülése érdekében. A dokumentum szerint az ilyen biztonsági zóna, vagy intézkedés keretében az adott állam vagy szervezet meghatározott időre korlátozhatja az adott területhez való hozzáférést megfelelő tájékoztatás mellett.⁷⁸ Látható, hogy a dokumentum tartalma kedvező a biztonsági zónák mellett történő érveléshez. Ugyanakkor fontos rögzíteni, hogy a munkacsoport anyaga a *soft law* kategóriájába sorolható, azaz nem kötelező erejű, így semmiféle jogalapot nem teremt a biztonsági zónák létrehozására.

A biztonsági zónák jogszerűsége mellett tehát több érv is felhozható. Ezzel szemben ugyanakkor számos szerző úgy véli, hogy a zónák létesítésének lehetősége kimeríti az állami szuverenitás világűrre történő kiterjesztésének tilalmát, ily módon pedig sérti a világűrszerződésben foglaltakat.⁷⁹ E gondolatmenet alátámasztásaként szolgál az a tény, hogy a megállapodás szövege szerint a zónát létrehozó fél a tulajdonosi, valamint kiviteli jogok biztosítása érdekében megfelelő védőintézkedéseket tehet.⁸⁰ Részben erre alapozva számos szerző úgy véli, hogy a biztonsági zónák sok hasonlóságot mutatnak a területi szuverenitással, tekintve, hogy egy adott terület felett kizárólagos kontrol gyakorlására biztosítanak lehetőséget, mely által sérül a világűrhez való szabad hozzáférés joga.⁸¹ Éppen ezért e nézet a zónák létesítését a világűrszerződés II. cikkébe ütköző kisajátításnak minősíti.⁸²

A fentiekén kívül egyes szerzők további ellenérvként vetik fel, hogy az Artemisz-megállapodás a biztonsági zónákra nézve csupán homályos elveket tartalmaz, nem határoz meg konkrét korlátot azok időbeli és térbeli kiterjedésére nézve.⁸³ Előbbi tekintetében a dokumentum pusztán annyit rögzít, hogy a zóna ideiglenes jelleggel, a létrehozására okot adó tevékenység befejezéséig működik. A biztonsági zóna mérete és terjedelme a megállapodás szerint szintén az annak keretében végzett tevékenység jellegétől függ, s ehhez igazodva a tevékenységgel együtt változhat is. Ennek egyetlen korlátjaként a megállapodás az észszerűség elvét állítja a középpontba, rögzítve, hogy a biztonsági zóna méretét és terjedelmét általánosan elfogadott tudományos és mérnöki elvek felhasználásával, észszerű módon kell meghatározni.⁸⁴

Az eddigiekből jól látható, hogy pusztán a világűrszerződés rendelkezéseit tekintve mind a világűr erőforrásainak kiaknázása, mind a biztonsági zónák létrehozása jelentős kérdéseket vet fel. E kérdések egy részére egyértelmű választ ad a Hold-megállapodás, mely kifejezetten rögzíti, hogy a tulajdonszerzés és a szuverenitás kiterjesztése egy-

⁷⁸ Building Blocks for the Development of an International Framework on Space Resource Activities. 11.3. Elérhető itt: <https://tinyurl.com/3ya68s9m>

⁷⁹ Sa'íd Mosteshar szerint az Artemisz-megállapodás valójában aláássa a világűrjogi szerződésekben foglalt bizonyos rendelkezéseket. MOSTESHAR i. m. 601–602.

⁸⁰ A szerző saját fordítása az Artemisz-megállapodás 11. szakasza alapján.

⁸¹ FERREIRA-SNYMAN i. m. 31–32.; NEEF i. m. 570–572.

⁸² LARSEN i. m. 42–43.

⁸³ MALLOWAN–RAPP–TOPKA i. m. 178.

⁸⁴ A szerző saját fordítása az Artemisz-megállapodás 11. szakasza alapján.

aránt tilos a Hold felszínére és felszín alatti részeire nézve is, s a természeti erőforrások gyűjtése, elszállítása csupán tudományos kutatás céljából, a méltányos megosztás elve alapján és a kiaknázás érdekében létrehozott nemzetközi rezsim keretében lehetséges.⁸⁵ Fontos megjegyezni azonban, hogy a szerződést eddig rendkívül kevés, mindössze 18 állam ratifikálta.⁸⁶ Az Artemisz-megállapodás aláírói közül a Hold-megállapodásnak csupán Ausztrália, Mexikó és Szaúd-Arábia a részesei, Franciaország és Románia pedig aláírták ugyan a Hold-megállapodást, azonban azt nem ratifikálták. Látható, hogy többek között az Egyesült Államok sincs a ratifikáló államok között, ráadásul egyes szerzők szerint legalább egy ratifikáló állam (Ausztrália) komolyan fontolóra vette a szerződésből való kilépést.⁸⁷

A Hold-megállapodásban való alacsony számú részesség ellenére több szerző is amellett érvel, hogy a világűrjogban szokásjoggá vált az a nézet, mely szerint a világűr erőforrásai az emberiség közös örökségének számítanak, s így rajtuk minden jellegű kisajátítás és tulajdonszerzés tilos.⁸⁸ E szerzők szerint a világűrszerződés előkészítő anyagai, valamint a szerződést megelőzően egyhangúlag elfogadott ENSZ közgyűlési határozatok egyértelműen ezt támasztják alá.⁸⁹ Más szerzők úgy vélik, hogy ilyen szokásjog léte nem állapítható meg egyértelműen,⁹⁰ számos szerző pedig inkább nem kíván állást foglalni a kérdésben.⁹¹ Gershon Hasin szerint a témakört érintő bizonytalanságnak az az oka, hogy az űrbányászatra nézve nincs olyan széleskörű állami gyakorlat, mely egyik vagy másik nézet helyességét alátámaszthatná.⁹² Ezt erősíti az is, hogy az ENSZ 193 tagállama közül eddig csupán 4 volt képes a világűrből mintákat gyűjteni.⁹³

⁸⁵ Hold-megállapodás, 6. és 11. cikk. NAGY–JENEY i. m. 368., 370.

⁸⁶ A ratifikáló államok listája elérhető itt: https://treaties.un.org/pages/showDetails.aspx?objid=080000028003b946&clang=_en Bartóki-Gönczy Balázs szerint a Hold-megállapodásban való alacsony számú részességnek az az oka, hogy „a fejlett iparral rendelkező nemzetek nem voltak hajlandók előre lemondani arról, hogy az égitestek erőforrásait ne sajátíthassák ki.” BARTÓKI-GÖNCZY Balázs: Az űrtevékenységek nemzeti szintű szabályozása. A nemzetközi jogi környezet, valamint az ESA tagállamok gyakorlatának elemzése. *Iustum Aequum Salutare*, 2020/4. 95.

⁸⁷ LYALL–LARSEN i. m. 178–179.

⁸⁸ Uo. 171.; HASIN i. m. 105–106.

⁸⁹ PERSHING i. m. 154., 156.

⁹⁰ Diego ZANNONI: The Dilemma Between the Freedom to Use and the Proscription against Appropriating Outer Space and Celestial Bodies. *Chinese Journal of International Law*, vol. 19. (2020) 334.

⁹¹ John S. Goehring, Elya A. Taichman, Gershon Hasin és Sa'íd Mosteshar például egyaránt kifejtik, hogy véleményük szerint nincs nemzetközi konszenzus a világűr erőforrásainak helyzetét, valamint kitermelésük és hasznosításuk jogszerűségét tekintve, így a kérdés nem dönthető el egyértelműen. Punczman Ádám pedig rögzíti, hogy „az égitestek erőforrásai kereskedelmi célú kisajátításának jogi megítélése kétséges.” GOEHRING i. m. 585–586.; Elya A. TAICHMAN: The Artemis Accords. Employing Space Diplomacy to De-Escalate a National Security Threat and Promote Space Commercialization. *National Security Law Brief*, vol. 11., no. 2. (2021) 114.; HASIN i. m. 105–106.; MOSTESHAR i. m. 598–600.; PUNCZMAN i. m. 36.

⁹² HASIN i. m. 80–81.

⁹³ Ezen államok az Egyesült Államok, Szovjetunió/Oroszország, Kína és Japán voltak. PUNCZMAN i. m. 33–34.

Mindezek alapján a Hold-megállapodás természeti erőforrásokra, valamint azok kiaknázására vonatkozó rendelkezései tekintetében a szokásjogi jelleg nagy valószínűséggel nem állapítható meg. Ráadásul, még ha megállapítható is lenne, hogy a Hold-megállapodás e rendelkezései szokásjogot képeznek, abban az esetben is felmerülhet ez alóli esetleges kivételként a *persistent objector* szabálya.⁹⁴ Ennek értelmében azon szokásjogi szabályok kötelező jellege, melyekkel szemben egy adott állam a szokásjog formálódásának kezdetétől fogva következetes tiltakozását fejezi ki, az adott államra nézve nem állapítható meg, azaz a norma az adott államra nézve nem alkalmazható.⁹⁵ E szabály felhívása elképzelhető például a kitermelési rezsim esetében, azonban az erre történő hivatkozás lehetőségét minden állam esetében külön-külön kellene vizsgálni.

Az alfejezetben foglaltak alapján jól látható, hogy az Artemisz-megállapodásban foglaltak jogszerűsége mellett és ellen egyaránt lehet érvelni. Úgy vélem, hogy az Egyesült Államok éppen a fent bemutatott bizonytalanságokat, a világűrjogi szerződések értelmezésében rejlő hiányosságokat igyekszik kihasználni oly módon, hogy az Artemisz-megállapodásban a szerződések vitatott rendelkezéseinek sajátos értelmezését rögzíti. E sajátos értelmezés szerint a kellő figyelembevétel és a káros befolyásolás elkerülése érdekében a világűrben biztonsági zónák létesíthetők, és sem ezek, sem a világűr erőforrásainak kitermelése, valamint a kitermelt erőforrások kereskedelmi célú használata, hasznosítása nem minősülnek kisajátításnak.⁹⁶

3.2. Nemzetközi szokásjog megalapozása

Az Artemisz-megállapodás preambuluma szerint a dokumentum globális konszenzus elérésére törekszik az úrkutatással és -használattal kapcsolatos kritikus kérdésekben.⁹⁷ E kijelentés okán számos szerző kifejti, hogy a megállapodással az Egyesült Államok feltehető célja az, hogy minél szélesebb körben elterjessze az általa kívánatosnak vélt elveket, a dokumentumban foglalt sajátos értelmezést, s ezáltal szokásjogot hozzon létre a világűrjog területén.⁹⁸ E célkitűzés fényében érdemes megvizsgálni, hogy a szokásjog két feltétele – nevezetesen az államok általános és következetes gyakorlata, va-

⁹⁴ Walker A. SMITH: Using the Artemis Accords to Build Customary International Law. A Vision for a U.S.-Centric Good Governance Regime in Outer Space. *Journal of Air Law and Commerce*, vol. 86., no. 4. (2021) 683.

⁹⁵ Ahogy Sulyok Gábor kifejti: „[...] a *persistent objector* intézménye [...] kizárja a szokásjogi szabály érvényesülését azon állam vonatkozásában, amelyik a szabály kialakulásának időszakában kifejezetten és kitartóan tiltakozott ellene.” Sulyok Gábor: Nemzetközi jog. In: JAKAB András – FEKETE Balázs (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia* (Nemzetközi jog rovat, rovat szerkesztő: Sulyok Gábor) 2018. [27]. Elérhető itt: <http://ijoten.hu/szocikk/nemzetkozi-jog>

⁹⁶ Csapó Viktória: Űrbányák és holdházak. Elérhető itt: <https://www.ludovika.hu/magazin/eloado/2020/11/23/urbanyak-es-holdhazak/>

⁹⁷ Artemisz-megállapodás, preambulum.

⁹⁸ MOSTESHAR i. m. 601–602.; TAICHMAN i. m. 131–132.; SMITH i. m. 661.

lamint az ehhez kapcsolódó jogi meggyőződés, azaz az *opinio iuris sive necessitatis* – vajon teljesül, vagy a jövőben teljesülhet-e az Artemisz-megállapodás esetében.⁹⁹

Az első feltétel megállapításához mindenképp meg kell vizsgálni az adott gyakorlatot követő államok számát. E tekintetben nagy jelentőséggel bír az úgynevezett *specially affected states doctrine*, azaz a különösen érintett államok doktrínája, melynek lényege, hogy „a szokás vizsgálatánál elsősorban az adott kérdésben érintett vagy érdekelt államok gyakorlata számít.”¹⁰⁰ Azaz a szokásjogi jelleg megállapításához nem feltétlenül van szükség az egész világra kiterjedő, univerzális gyakorlatra, elegendő pusztán az érdekelt államok gyakorlatát vizsgálni.¹⁰¹ A világűrjog esetében ezen államokra nézve nincs taxatív lista, azonban az Egyesült Államok, Észak-Korea, India, Irán, Izrael, Japán, Kína, Oroszország, valamint az Európai Űrügynökség államai meggyőződéssel ilyennek tekinthetőek.¹⁰² E tekintetben megállapítható, hogy az említett államok többsége még nem írta alá az Artemisz-megállapodást. Sőt, Oroszország és Kína kifejezett ellenvetésüket fejezték ki a megállapodásban foglaltakkal kapcsolatban.¹⁰³

A szokásjog megállapításának kérdésénél jelentősége van az idő faktornak is. E tekintetben megállapítható, hogy kellően nagyszámú, egyirányba mutató reprezentatív gyakorlat esetén nem kell feltétlenül hosszú időnek eltelnie a szokásjog kialakulásához.¹⁰⁴ Több szerző is kifejti, hogy a világűrjog esetében többnyire rövid idő is elegendő, e területen igen gyakori az úgynevezett instant szokásjog.¹⁰⁵ Egyes vélemények szerint ennek egyik példáját jelenti bizonyos világyűrre vonatkozó ENSZ Közgyűlési határozatok szokásjogi jellege is.¹⁰⁶ Természetesen elmondható, hogy minél több állam, minél hosszabb ideig követ egy adott gyakorlatot, annál nehezebb a szokásjogi jelleg ellen érvelni.¹⁰⁷

⁹⁹ Michael C. MINEIRO: *Space Technology Export Controls and International Cooperation in Outer Space*. Springer, 2012. 25.

¹⁰⁰ BLUTMAN László: Nemzetközi szokásjog. In: JAKAB András – FEKETE Balázs (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia* (Nemzetközi jog rovat, rovat szerkesztő: SÚLYOK Gábor) 2018. [22]. Elérhető itt: <http://ijoten.hu/szocikk/nemzetkozi-szokasjog>

¹⁰¹ KLABBERS i. m. 49–50. The North Sea Continental Shelf Cases (Federal Republic of Germany v. Denmark, and Federal Republic of Germany v. Netherlands), Judgment of 20 February 1969. *ICJ Reports*, 1969. 42–43. (A továbbiakban: *The North Sea Continental Shelf Cases*)

¹⁰² International Space Activities. Elérhető itt: <https://tinyurl.com/4fa369s3>

¹⁰³ FERREIRA-SNYMAN i. m. 31–32.

¹⁰⁴ PERSHING i. m. 153–154. Az Északi-tengeri kontinentális talapzat ügyében a Nemzetközi Bíróság is leszögezte, hogy az idő önmagában nem döntő körülmény a gyakorlat általános jellegének kimondásához, az időtartamot más körülményekkel együtt kell értékelni. *The North Sea Continental Shelf Cases* i. m. 42–43.

¹⁰⁵ KLABBERS i. m. 49–50. Abigail D. Pershing szerint a hosszú idő követelménye a világyűr esetében nem szükséges feltétel és hiánya nem zárja ki a szokásjog megállapítását. PERSHING i. m. 153–154.

¹⁰⁶ Bin Cheng álláspontja szerint az *opinio iuris* megléte esetén a szokásjog instant módon, rögtön létrejön. A szerző szerint éppen ez történt egyes világyűrre vonatkozó ENSZ Közgyűlési határozatok esetében. Bin CHENG: *The United Nations and the Development of International Law Relating to Outer Space*. In: CHENG i. m. 232–234.; Bin CHENG: *United Nations Resolutions on Outer Space: “Instant” International Customary Law?* *Indian Journal of International Law*, vol. 5. (1965) 36–38.

¹⁰⁷ SMITH i. m. 688–689.

A szokásjog második feltétele a jogi meggyőződés, vagyis az *opinio iuris sive necessitatis*. E követelmény azt jelenti, hogy az államoknak jogi kötelezettségként kell tekinteniük az adott gyakorlatra, ennek jegyében kell követniük azt.¹⁰⁸ Általánosságban elmondható, hogy amennyiben az államok egy bizonyos gyakorlatra jogokat és kötelezettségeket alapítanak, és adott esetben azokat bíróság előtt is érvényesítik, úgy az *opinio iuris* feltétele egyértelműen megállapítható.¹⁰⁹ Ezzel kapcsolatban a Nemzetközi Bíróság a Nicaragua ügyben kimondta, hogy a szokásjog megállapításához az államok magatartásának általánosságban összhangban kell lennie az adott szabállyal, az azzal össze nem egyeztethető állami magatartásokat pedig a szabály megsértéseként kell kezelni, nem pedig egy új szabály elismerésének jeleként.¹¹⁰

A fentiek alapján az Artemisz-megállapodás szakaszai álláspontom szerint két részre bonthatóak. Azon szakaszok esetében, melyek megerősítik a világűrjogi szerződések rendelkezéseit, a szokásjogi jelleg nagy valószínűséggel megállapítható. Ezt érdemes rögzíteni annak ellenére is, hogy e szabályok esetében a szokásjogi jelleg nem magának az Artemisz-megállapodásnak köszönhető, azt a megállapodás legfeljebb megerősíti. Azon szakaszok esetében ugyanakkor, melyek sajátos értelmezést kívánnak rögzíteni, a szokásjogi jelleg véleményem szerint még nem állapítható meg. Nevezetesen, az Artemisz-megállapodásnak sem az erőforrások kiaknázására, sem a biztonsági zónákra vonatkozó szakaszai egyelőre nem minősülnek szokásjogi szabálynak. Bár az idő tényező kapcsán kifejtettek szerint rövid idő is elegendő lehet a szokásjog kialakulásához, azonban véleményem szerint ehhez a megállapodás említett szakaszai esetében még nem társul kellően nagyszámú és széleskörű állami gyakorlat. Ezen felül az *opinio iuris* feltétele sem tűnik megállapíthatónak, az államok egyelőre politikai elkötelezettségként tekintenek a dokumentumban foglaltakra.

A későbbiek során azonban ez változhat, ha az államok kifejezésre juttatják jogi meggyőződésüket. Ezt megtehetik például úgy, hogy széles körben fogadnak el az Artemisz-megállapodásban foglaltakkal összhangban lévő belső jogi szabályozást. Az Egyesült Államok, Japán, Luxemburg és az Egyesült Arab Emírátságok belső jogában például már elfogadásra kerültek olyan jogszabályok, melyek szerint a világűr erőforrásainak kitermelése és kereskedelmi hasznosítása jogszerűnek tekinthető, s nem minősül a világűr szuverenitás alá vonásának, vagy kisajátításnak sem.¹¹¹ A későbbiekben ugyanez merülhet fel más államok esetében is, különösen Bartóki-Gönczy Balázs álláspontját tekintve, aki szerint egyre hangsúlyosabb a nemzeti szabályozás a világűr-

¹⁰⁸ Jan WOUTERS: *International Law. Informal Law-Making, and Global Governance in Times of Anti-Globalism and Populism*. Oxford University Press, 2019. 257. Erre utal a Nemzetközi Bíróság Statútumának 38. cikke is, mely a szokásjogra jogként elfogadott általános gyakorlatként utal. Nemzetközi Bíróság Statútuma, 38. cikk, 1. bek. b) pont. Kihirdette az 1956. évi I. törvény.

¹⁰⁹ KLABBERS i. m 49–50.

¹¹⁰ *Military and Paramilitary Activities in and Against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America)*, Judgment of 27 June 1986, ICJ Reports 1986. 98.

¹¹¹ TÓTH Márton: Az űr nemzetközi jogi szabályozása, különös tekintettel az űrbányászatra. *Pólusok*, II/2. 72–73.; PUNCSZMAN i. m. 31, 39.

jog területén.¹¹² Márpedig a belső jogi szabályozás ékes bizonyítéka lehet annak, hogy egy állam valamely gyakorlatra jogként tekint.¹¹³ Természetesen az államok ezen felül más módon is kifejezésre juttathatják jogi meggyőződésüket, például, ha az Artemisz-megállapodásban foglaltakkal ellentétes magatartást nemzetközi jogsértésnek tekintik, s ez alapján esetleg bírósági eljárást is indítanak.

Amennyiben tehát a világűrjog területén aktívan tevékenykedő államok részéről az Artemisz-megállapodás 10. és 11. szakaszára vonatkozó nagyszámú, kötelező jelleg elfogadására utaló gyakorlat valósul meg a későbbiekben, abban az esetben a szokásjog megállapításához szükséges valamennyi feltétel e szakaszok tekintetében is teljesülhet, s megállapíthatóvá válhat, hogy azok szokásjogot képeznek.¹¹⁴

Mindez ugyanakkor jelentős hatást gyakorolna a világűrszerződés II., valamint a Hold-megállapodás 6. és 11. cikkére, mely rendelkezéseket a megállapodás 10. és 11. szakaszának szokásjoggá válása bizonyos értelemben lerontaná.¹¹⁵ Ennek lehetősége annak okán merülhet fel, hogy a nemzetközi jog forrásai között nincs hierarchia, így a nemzetközi szerződések és a nemzetközi szokásjog azonos szinten helyezkednek el. Ily módon „elképzelhető, hogy a szerződő felek között kötött nemzetközi szerződés után a részes felek azzal ellentétes gyakorlatot folytatnak. Ilyenkor a *lex posterior derogat legi priori* elvnek köszönhetően a később létrejött szabály lerontja a korábbi.”¹¹⁶ Az Artemisz-megállapodás esetében mindez azt jelentené, hogy a dokumentumot aláíró és annak megfelelő gyakorlatot követő államokat – melyek állandó, következetes magatartásukkal részt vettek a szokásjogi jogalkotásban és amelyek tekintetében a jogi meggyőződés is fennáll¹¹⁷ – a világűrjogi szerződések említett rendelkezései helyett az Artemisz-megállapodás tartalma, mint szokásjog köteleznék. Ugyanakkor ezzel összefüggésben érdemes tisztázni, hogy a korábban kifejtett vitatott kérdések okán a világűrjogi szerződések említett cikkeinek az Artemisz-megállapodás által történő lerontásáról csak abban az értelemben és olyan mértékben beszélhetünk, amennyiben a szerződések és a megállapodás szövegét egymással ellentétesnek tekintjük.

Mindezekon felül az Artemisz-megállapodás 10. és 11. szakaszának szokásjoggá válása kapcsán szintén érdemes kitérni a *persistent objector* kérdéskörére. A következe-

¹¹² A „nemzeti űrjog» immár a világ 35 államában képezi a jogrend részét. Az Európai Űrügynökség [...] 22 tagállamából 17 rendelkezik [...] speciális joganyaggal.” BARTÓKI-GÖNCZY i. m. 93–94.

¹¹³ KLABBERS i. m. 49–50.; PERSHING i. m. 159.

¹¹⁴ Scot W. Anderson és Charles Elizzey szerint a folyamat éppen abba az irányba halad, hogy az Artemisz-megállapodásban foglalt értelmezés szokásjoggá váljon. Scot W. ANDERSON et al.: The Development of Natural Resources in Outer Space. *Environmental Law Reporter*, vol. 51., no. 10. (2021) 10842.; Charles ELIZZEY: Request and Return. A Look at the Retrieval of United States Commercial Space Launch Objects That Return to Earth. *Journal of Space Law*, vol. 45., no. 1. (2021) 208.

¹¹⁵ A lerontás kifejezés a nemzetközi szerződéssel ellentétes szokásjog létrejöttére utal, melyet idegen szóval a *desuetudo* kifejezés ír le. SZALAI i. m. [69].

¹¹⁶ E tekintetben Szalai Anikó kifejti, hogy a nemzetközi szokásjog ritkán rontja le a teljes szerződést, „inkább csak a szerződés bizonyos rendelkezéseire hat megszüntetően.” SZALAI i. m. [69].

¹¹⁷ Ahogy Sulyok Gábor rögzíti „[...] az államokat a nemzetközi jognak kizárólag azon szabályai kötelezik, amelyek létrehozatalában részt vettek, vagy ha nem, azok kötelező hatályát utóbb kifejezetten elismerték.” SULYOK Gábor: A nemzetközi jog és a belső jog viszonya: a fontosabb elméletek és a hazai gyakorlat. *Leviatán*, Tomus III. (2005) 68.

tes tiltakozás esete nagy valószínűséggel felmerül majd Oroszország és Kína részéről, mely államok az eddigiek során már kifejezték ellenvetésüket az Artemisz-megállapodásban foglaltakkal szemben. Ennek okán valószínűsíthető, hogy *persistent objector* szabály felhívásával az Artemisz-megállapodás 10 és 11. cikke szerinti jelenleg formálódó szokásjog Kínát és Oroszországot feltehetően nem köti majd. Ehhez kapcsolódóan érdemes továbbá azt is megemlíteni, hogy a szóban forgó két állam az Egyesült Államok ‘táborával’ szemben 2021 márciusában egy saját véleményüket tükröző egyetértési megállapodást írt alá. A megállapodásban az államok előirányozták a Holdon egy Nemzetközi Kutatóállomás létrehozását,¹¹⁸ valamint rögzítették, hogy a programhoz bármely további állam és nemzetközi partner csatlakozhat.¹¹⁹

4. Záró gondolatok

Ahogy a tanulmányból látható, a világűrjog területén az államok új kötelező erejű nemzetközi szerződések elfogadása, valamint a létező egyezmények módosítása helyett inkább azt a megoldást választják, hogy *soft law* jellegű megállapodásokban juttatják érvényre érdekeiket, véleményüket. Ez kétségtől könnyebb és jóval gyorsabb megoldás, mint hosszas tárgyalások útján létrehozni vagy módosítani egy nemzetközi szerződést. A *soft law* kategóriája, s ezen belül a *memorandum of understanding* jellegű dokumentumok ezáltal kétségtől rugalmas megoldást jelenthetnek a sürgős lépést igénylő kérdések megoldására, az új helyzetekhez, technológiai fejlődéshez való alkalmazkodásra, valamint az államokon és nemzetközi szervezeteken kívüli jogalanyokkal való megállapodásra.¹²⁰ E dokumentumok révén a felek szűkkörű megállapodásokat hozhatnak létre abból a célból, hogy saját maguk számára kívánatos értelmezési elveket, vagy magatartási formákat rögzítsenek, melyek idővel, a felek ilyen irányú szándéka esetén akár kötelező erejű *hard law*-vá is válhatnak.¹²¹ Voltaképpen ez valósulhat meg az Artemisz-megállapodás esetében is, a dokumentumban foglalt sajátos értelmezés a jövőben akár szokásjoggá válhat.

Ugyanakkor a tanulmányban foglaltak alapján az is látható, hogy a *soft law* anyagok szokásjoggá válása számos kérdést is felvet, ideértve például a nemzetközi szerződések lerontásának kérdését. Az Artemisz-megállapodásban foglalt sajátos értelmezés tekintetében például elmondható, hogy annak szokásjoggá válása voltaképpen lehetőséget ad majd a világűrjogi szerződések bizonyos rendelkezéseinek megkerülésére, lerontá-

¹¹⁸ Andrew JONES: China, Russia Enter MoU on International Lunar Research Station. *Spacenews*, 9 March 2021. Elérhető: <https://tinyurl.com/2p88zn25>

¹¹⁹ Deng XIAOCI: China, Russia ink MoU on building international scientific research station on moon: CNSA. *Global Times*, Mar 09, 2021. Elérhető: <https://www.globaltimes.cn/page/202103/1217875.shtml> Rachel Neef szerint ennek köszönhetően lehetőség van arra, hogy a nemzetközi világűrjog a későbbiekben bipolárisra váljon. NEEF i. m. 578–580.

¹²⁰ LYALL–LARSEN i. m. 51–52. Robert Kolb szerint ez az oka annak, hogy a *soft law* dokumentumok sokféle területen elterjedtek. KOLB i. m. 270.

¹²¹ NEEF i. m. 578–580.

sára.¹²² A megállapodás ezen célja ráadásul nem kifejezetten szembetűnő, a dokumentum a világűrjogi szerződések értelmezésében rejlő bizonytalanságok kihasználásával, azok tisztázására hivatkozva igyekszik leplezni létrehozásának valós indokát.

Az Artemisz-megállapodás, valamint a *soft law* dokumentumok fentiek szerinti lehetséges hatása véleményem szerint jelentős kihívás elé állítja a jövő nemzetközi jogát, s ez nem pusztán a világűrjog területére, hanem többek között a nemzetközi jog forrásainak kérdéskörére, valamint a nemzetközi bírászkodásra is vonatkozik. E területeknek válaszokat kell adniuk a szóban forgó tendencia kapcsán felmerülő kérdésekre, többek között annak jogszerű vagy jogszerűtlen jellegére, s meg kell határozniuk e speciális jogalkotási, jogformálódási folyamat kereteit. Mindez korántsem egyszerű feladat, azonban a világűrjog mozgatórugóiként tevékenykedő államok jelenlegi igényeiből adódóan feltétlenül szükséges.

---

¹²² A megállapodás révén olyan államok közötti konszenzus alakulhat ki, mely révén „a Világűrszerződésben foglalt kisajátítás tilalma nem terjedne ki az égitestek erőforrásainak kereskedelmi célú kitermelésére.” PUNCSZMAN Ádám: Tulajdonjogi kérdések a világűrben. Elérhető itt: <https://www.ludovika.hu/magazin/aula/2021/02/20/tulajdonjogi-kerdesek-a-vilagurben/>

